

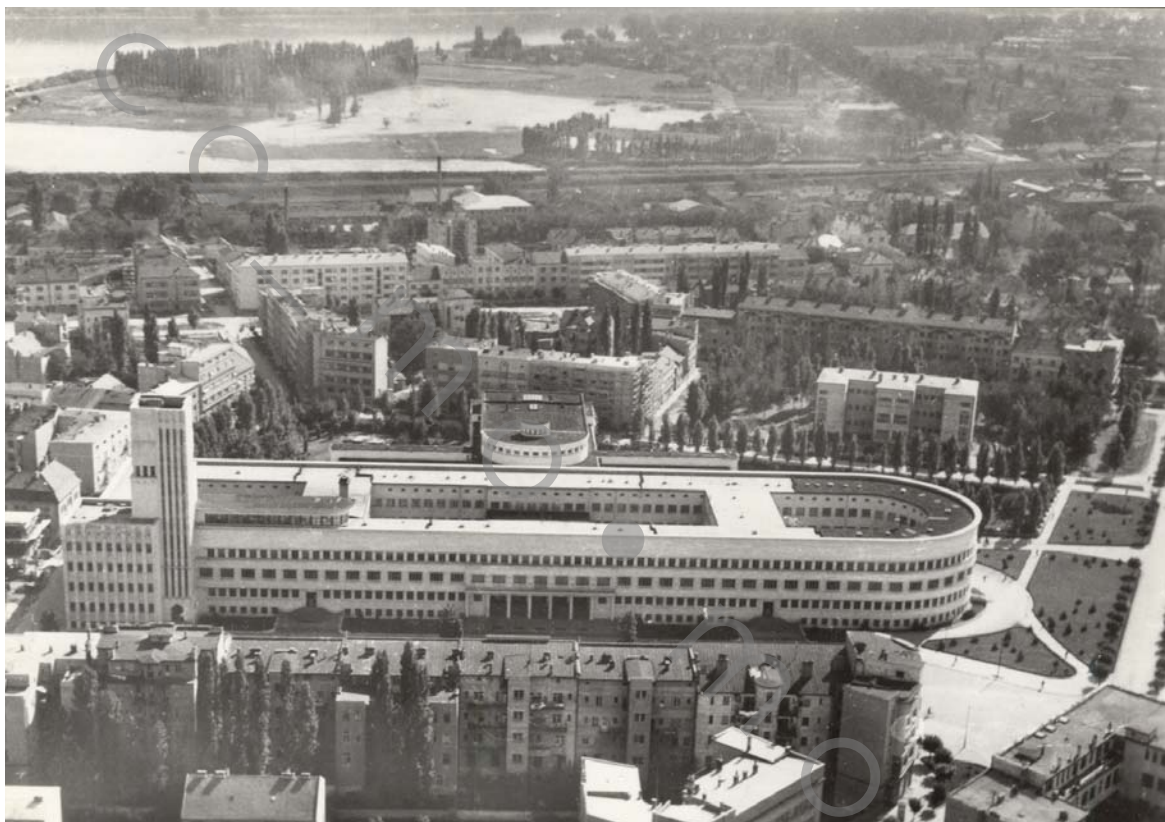
do_s_o_t_o_m_o_s_r_b_i_j_a

међународна радна група за
документацију и заштиту
грађевина, места и целина
модерног покрета

Минимални документациони досије 2003

Саставила: национална радна група Србије

0.1 ФОТОГРАФИЈА ОБЈЕКТА

- 0.1. **Наслов фотографије**
Зграда Бановине у Новом Саду
- 0.2. **Извор**
Колекција Милоша Јуришића
- 0.3. **Датум**
1939. година

Шифра у локалној бази података
ADM-RS-021-a-0001

1. ИДЕНТИТЕТ ОБЈЕКТА

- 1.1. **Данашњи назив објекта** 3
Бановина
- 1.2. **Варијантни или претходни/оригинални назив** 4
Банска палата, Дунавска бановина
- 1.3. **Назив улице и број** 5
Булевар Михајла Пупина 16
- 1.4. **Град** 6
Нови Сад
- 1.5. **Покрајина/општина** 7
Војводина/Нови Сад
- 1.6. **Поштански број** 8
21000
- 1.7. **Држава** 9
Република Србија (изграђено у Краљевини Југославији)
- 1.8. **Позиција у оквиру глобалног позиционог система** 10
45°15'12.24" N, 19°50'57.17" E
- 1.9. **Класификација/типологија** 11
ADM - административни објекат
- 1.10. **Статус и датуми заштите** 12
Одлуком Владе Републике, зграда Бановине проглашена је за културно добро – споменик културе, Одлука бр. 05 број 633-1552/2007 од 22. марта 2007. године („Службени гласник РС”, бр. 30/2007).

2. ИСТОРИЈАТ ОБЈЕКТА

- 2.1. **Оригинални нацрт/намена** 13
По типологији и примењеним градитељским мотивима, зграда Бановине у Новом Саду се сврстава у најлепше примере модерне српске архитектуре. Једно је од три најзначајнија остварења истакнутог архитекте Драгише Брашована (1887-1965). Репрезентативно здање је подигнуто за потребе смештаја Банске управе, након њеног формирања 1929. године. С обзиром на то да је Банско веће било састављено од угледних и успешних грађана различитих националности, а по опредељењу поклоника идеје интегралног југословенства, објекат у коме је смештено морао је визуелно да одговори стилу народног јединства.
- 2.2. **Датуми: наруџбина/завршетак** 14
Идеја о изградњи Банске палате појавила се убрзо након формирања Дунавске бановине. Објавом краља Александра I Карађорђевића, Нови Сад је 3. октобра 1929. године постао престони град једне од девет југословенских бановина. Први бан, угледни новосадски градитељ, Дака Поповић сматра се најзаслужнијим за расписивање конкурса за израду идејних скица. На расписани конкурс је до 15. јуна 1930. године стигло 19 пројеката. Прва награда није додељена, али су подељене две друге награде – једна архитектонском тандему из Београда,

Јовану Ж. Ранковићу и Катарини Шајиновић, а друга инжењеру из Љубљане, Владу Смолу. Трећу награду добио је пројекат београдског архитекте Драгослава Радисављевића. Међу откупљеним пројектима нашли су се предлози Димитрија Лека, Михаила Хећимовића и Бранка Влашковића, Анђелије Павловић и Жанке Богдановић, Петра Гачића. Драгиша Брашован је, такође, учествовао на конкурс, али се његово идејно решење не налази на списку награђених. Ипак, под недовољно разјашњеним околностима, архитекта Брашован бива постављен за главног архитекту и аутора идејних скица за зграду Бановине, 23. августа 1930. године, уз захтев да незнатно измени свој конкурсни пројекат и уклопи трошкове изградње у износ од 35 до 40 милиона динара. Тешка финансијска ситуација у којој се Краљевина налазила, као и честе смене банова, утицале су на одлагање почетка градње до 1935. године, када је бан Ђорђе Гаспарини затражио од начелника Банске управе да се донесе одлука о реализацији пројекта. Без обзира што није била завршена, Банска палата је промовисана 1. децембра 1938. године, поводом свечаног обележавања двадесет година од уједињења и проглашења Краљевине СХС/Југославије. Изградња објекта завршена је у септембру 1939. године.

2.3. **Пројектанти архитектуре и други пројектанти**

15

Изградњу палате Дунавске бановине одобрило је Министарство финансија, док је Градско веће Новог Сада уступило земљиште на коме ће се она наћи. Планирано је да се подигне на великом празном простору на Булевару краљице Марије, у непосредној близини Брашованове Радничке коморе и Табаковићевих објеката, Давидове апотеке и зграде Црвеног крста. Архитекта Драгиша Брашован је аутор пројекта. Упркос вишегодишњем одлагању, пројектна документација је урађена до средине маја 1936. године и усвојена је након прегледа експертске комисије. Чланови комисије били су: архитекта и професор из Београда, Никола Несторовић, (председник комисије) и представници Секције инжењера и архитеката, из Београда инжењер Тома Живановић, а из Новог Сада архитекта Ђорђе Табаковић. Извођење послова поверено је угледној грађевинској фирми београдског архитекте Милана Секулића.

2.4. **Остале особе или догађаји везани за објекат**

16

Најважнији урбанистички подухват у том периоду било је уређење подручја старог језгра града и дунавске обале (тзв. Малиг и Великог лимана) и развој индустријских предузећа у зони близу Дунава.

Наручилац: Краљевска управа Дунавске бановине.

Најзаслужнији за расписивање конкурса: бан Дака Поповић.

Оцењивачки жири: банов помоћник, Милан Николић, професори техничких факултета, архитекта Драгутин Ђорђевић из Београда и архитекта Ђирил Изековић из Загреба, начелник Техничког одељења Дунавске бановине инжењер Ђорђе Гаспарини и инспектор Министарства грађевина у Београду, архитекта Момир Коруповић.

Заменици чланова оцењивачког суда: начелник у Дунавској банској управи, Јанићије Красојевић, професор Техничког факултета у Београду, архитекта Петар Бајаловић, градоначелник Новог Сада, др Бранислав Борота, шеф Архитектонског одсека Техничког одељења Дунавске бановине, инжењер Милан Цвејић и Душан Тошић, председник Инжењерске коморе Новог Сада.

2.5. **Значајне измене са датумима**

17

Узрок вишегодишњег одлагања изградње Палате била је тешка финансијска ситуација у којој се краљевина налазила, као и честе смене банова. Планирана је као највећи градитељски подухват на Балкану, па се није штедело за градњу. Ангажовано је на хиљаде радника и издвојена су додатна средства за скупе занатске радове на фасади и у унутрашњости.

Након окупације Краљевине Југославије, зграда је постала седиште Војне управе и Жандармерије. У току Другог светског рата била је центар мађарске Војне управе за Бачку. После Другог светског рата, па до средине шездесетих година, у њеним репрезентативним просторијама, поред седишта Народне скупштине Војводине, био је и Дом ЈНА у коме су се одржавале разне културне манифестације. У бомбардовању Савезне Републике Југославије, 19. априла 1999. године, зграда је оштећена, али је, због значаја који је имала за државну управу, убрзо након тога и обновљена.

2.6. Данашња намена

18

Банска палата није битније мењала своју улогу од периода изградње, када је укњижена као власништво Владе Војводине. Зграда је, такође, дуги низ година била седиште извршног органа Покрајинске скупштине, па је ту намену задржала и данас. У њој је смештено седиште Владе АП Војводине.

2.7. Постојеће стање

19

Ако изузмемо реконструкцију након бомбардовања 1999. године у којој је знатно оштећен трећи спрат Бановине и већи део дворишне фасаде, на објекту нису вршене неке значајније интервенције. Ентеријер је морао бити делимично измењен, промењена је позиција неких зидова, али тиме није нарушен првобитни изглед грађевине. Друштвене промене нису утицале на преобликовање њене функције, иако су забележени извесни покушаји да се то учини у визуелном смислу. У пролеће 1945. године са главне фасаде су скинути барелефи славних војсковођа (Радомир Путник, Степа Степановић, Живојин Мишић, Петар Бојовић, краљ Петар Први Ослободилац и краљ Александар Ујединитељ), али су 2010. године враћени на своје место. Барелефи су били израђени у атељеу новосадског вајара Карла Барањија.

3. ОПИС

3.1. Општи опис

20

Монументална палата Дунавске бановине значајан је промотивни пример српског архитектонског модернизма. Постојећи урбанистичко-градитељски контекст изградњом ове палате добио је нов квалитет. Вешто је уклопљена у просторно-културно језгро града и прати ток Дунава. Увучена је у односу на основну регулациону линију Булевара како би се архитектуром истакла у амбијенту. Композицију овог импозантног јавног здања, заправо, чине два одвојена објекта: Бановина и Већница, спојени у јединствену целину.

Бановина представља објекат издужене, затворене, потковичасте основе са сутереном, партером и два спрата. Импозантних је димензија, висине 20 м (осим куле), 180 м дужине и 44 м ширине и на западној страни се завршава полукружном формом, а на источној има високу кулу квадратног пресека. Грађена је у интернационалном стилу зреле модерне, са фасадама обложеним далматинским белим мермером, функционално организованим ентеријером са ходницима у кружном току и канцеларијама у низу. Нескривени симболизам, који је Брашован показивао и на претходним монументалним пројектима, примећује се и на овом објекту. Постоје ране тезе и индивидуална виђења, али се сви слажу око чињенице да објекат из непосредне близине асоцира на изглед дунавске лађе.

Већница је мањих димензија и њена изградња није привлачила пажњу колику је градња главног објекта имала. Упркос недоминантном положају у односу на Бановину, архитектонски и садржајно, важан је део комплекса. Грађевина крстообразне основе и нешто сложенијег стилско-архитектонског решења налазила се на средини јужног крила Бановине. Иако је у основној стилској атрибуцији дело модерне, у њеној архитектури се могу издвојити и мотиви ренесансног стила.

3.2. Конструкција

21

Својим конструктивним решењем представља једно од најзначајнијих остварења српског модернизма, а уједно и једно од најзначајнијих у опусу архитекте Брашована. Осим цигле, као основног грађевинског материјала, конструкцију употпуњују гвожђе, цемент и мермер. Фасада је пројектована у мирним и хоризонтално потенцираним ритмовима, који су у источном делу прекинути снажним продором вертикале у облику квадратног торња високог 42 м. Према првобитној замисли требало је да буде црвене боје израђена у клинкер опеци. Опека топлог тона и малтерске површине око прозора требало је да се колористички уклопе са објектом Радничке коморе у непосредној близини. Ипак, изведена верзија зграде обложена је брачким мермером, а степениште и хол су добили облогу од камена из Караре. До промене је дошло, не само из естетских разлога, већ и због жеље инвеститора да се изгради што велелепније здање које ће симболизовати снагу и амбицију уједињене државе. Извођење мермерне облоге додељено је малој предузимачкој фирми Алда Билинића из Сплита. Упоредо са завршетком облагања фасаде, почело се са извођењем вајарских радова: барелефа и стилизованих грбова на Бановини и стилизованих лављих глава и розета на Већници.

Ради боље комуникације на згради је изграђено осам улаза. На средини северног крила, према Булевару, налазио се главни, свечани улаз, фланкиран монументалним стубовима. Са друге стране, на средини јужног крила, налазио се још један улаз већих димензија, али скромније диспозиције. Остали улази су, такође, сведенији и не истичу се ни композицијом ни пластичном декорацијом.

У складу са основним принципима архитектуре модернизма водило се рачуна да ентеријер буде једноставно и функционално решен. Кроз вестибиле се долази до пространих ходника. Најрепрезентативнији је хол иза главног улаза, у попречном крилу. Правоугаоне је основе и издељен мермерним стубовима, а уз бочне зидове постављено је велелепно свечано степениште. Подови, зидови и степениште имају облогу од мермера што још више истиче репрезентативни карактер простора. Овај хол је и акустички добро пројектован, па су се у њему својевремено организовали концерти.

Остали ходници су широки и понављају се на свим спратовима. Подови су обложени керамичким плочицама. Канцеларије које излазе на спољне стране фасаде имају врата са мермерним оквирима и подове од квалитетног паркета. Преовладава једноставност, а због употребе скупцених материјала изостављене су декоративне апликације. Једино се кабинет бана, изнад главног улаза, разликовао по декоративности и репрезентативности. Зидови су прекривени ламперијом са орнаментом квадратних касета, паркет је маштовитије сложен, а намештај прављен по поруџбини.

Иако је кула до шездесетих година била највиши профани објекат у Новом Саду, њеном ентеријеру се није посвећивала посебна пажња. Још у време градње су се могле чути критике на рачун куле. Сматрало се да је практичније било да је зграда добила још један спрат уместо 40-ак метара високог торња у којем не постоји функционално користан простор, сем четворокраког степеништа које води до врха. Ипак, супротстављање вертикалних ритмова у виду издвојених градитељских целина, као што су куле, било је карактеристично за Брашованову архитектуру, а нарочито за објекте који су били од великог државног значаја.

Зграда Већнице има крстообразну основу. Конципирана је као компактно здање унутар којег је наглашена централна позиција сале за скупштинска заседања. Испред улаза у Већницу постављена је колонада, истурена у односу на фасаду, која носи терасу првог спрата. Полукружна зона поткровља визуелно спаја овај објекат са овалним прочељем Бановине. Модерну композицију освежавају класични детаљи попут лављих маски, кружних метопа између прозора и плитак еркер на профилисаним конзолама. Ентеријер је по репрезентативности пратио дизајн ентеријера Бановине. Нема већих одступања по скупцености оплате и

детаљима, осим интересантних мотива шаховских поља, сачињених од оплате црног и белог мермера. Године 1958. на јужни зид скупштинске сале постављен је мозаик „Војводина“, рад знаменитог уметника Бошка Петровића.

3.3. Контекст

22

Нови Сад је од обале Дунава био удаљен мочварним тлом и лиманима, односно речним рукавцима. Тај простор (Мали лиман) се није користио јер аустроугарске власти нису дозвољавале да се Нови Сад шири према мостобрану и обали. Иако је урбанистички план, који је предвидео зидање важних објеката у овом делу града, направљен почетком 20. века, први значајнији послови предузети су тек после уједињења, 1918. године. Почело се са насипањем простора и формирањем новог градског језгра чији је основни правац био Булевар краљице Марије (данас Булевар Михајла Пупина), од дунавске обале и Моста краља Томислава. Уклоњен је мостобран и омогућен слободан приступ реци. Административна зграда за потребе Дунавске бановине подигнута је на празном простору од 28 хиљада квадратних метара Малог лимана, чиме је читавом амбијенту дала просторно-урбанистичку и историјско-стилску ноту.

4. ВРЕДНОВАЊЕ

4.1. Техничка вредност

23

Конструкцијом и начином градње, квалитетом употребљених материјала, начином њихове употребе и функционалном организацијом простора објекат се убраја у најзначајније представнике архитектуре српског, али и европског модернизма. Архитекта Брашован је још једном иступио као планер и пројектант грађевине. То је подразумевало и бављење тереном и уклапањем у стил који су промовисале околне грађевине. Но, по својој форми, маси, волумену, текстури, структури, материјалима и прагматичним, конструктивним и техничким детаљима ова зграда је надмашила контекст и програм у оквиру кога је подигнута. Другим речима, упркос чињеници да модерна архитектура одбија естетику као чисту декорацију и намерно је занемарује у дизајну, комплекс Дунавске бановине поседује сва три Витрувијева принципа архитектуре: солидност, корисност и пријатност. У томе је њен највећи технички значај.

4.2. Друштвена вредност

24

Облик овог архитектонског дела, његова скица, форма и величина су аспекти који нису искључиво изведени из његове функције. Нацрт није био директна последица задатих параметара, већ је на њега утицала и увек присутна компонента естетске и формалне организације, која потиче од самог архитекта – уметника. Да би грађевина пренела и поруку којој је иницијално намењена, архитекта мора да слуша и околину. Ова три фактора (функција, архитекта, друштво) могу се посматрати у хипотетичком односу. Грађевина мора да има своју сврху, потом и друштвено-корисну функцију, а на крају да буде пројектована у складу са естетским критеријумима. У случају Дунавске бановине, архитектура је служила за опросторавање политичке идеје, па се лепота њене архитектуре нашла у сенци друштвене функције грађевине – да буде седиште покрајинске Владе. Грађена у савременом и допадљивом маниру. Добила је највише оцене и од стране стручне јавности и од стране грађана Новог Сада.

4.3. Културна и естетска вредност

25

Свеприсутност архитектуре у дневном окружењу, њен визуелни, психолошки и употребни значај утичу и на њене културно-историјске вредности. Добро функционисање грађевине основна је сврха модерне архитектуре. Веза коју овај

објекат остварује са својом околином је идеализован пример нацрта који се уклапа у своју реалну околину и обједињује техничко-употребну са естетском функцијом. Сходно томе да свака грађевина има индивидуални исказ и карактер, пројекат Бановине резултат је обједињених инжењерских знања и уметничког талента самог пројектанта. Сваки волумен је јасно дефинисан перфорацијом зидног платна, чиме је постигнута засебност сваког дела у јединству целине. Сваки од њих, огромни брод Бановине и крстообразна основа Већнице и уска и висока кула, има једнаку вредност и као целина добро функционишу. Усклађен је однос између пуних и празних површина, хоризонталних и вертикалних токова, употребљеног материјала и конструкције, што је исходило рационалним прилагођавањем простора његовој намени и стварању естетског задовољства. Очувању културно-историјског значаја објекта допринело је и оплемењивање његових репрезентативних просторија уметничким делима различитих ликовних праваца. Осим војвођанских сликара, вајара и керамичара, присутни су и ствараоци из других делова бивше Југославије.

4.4. Историјска вредност

26

Да објекат има извесни историјски и друштвени значај сведочи чињеница да је за његово подизање био расписан конкурс на државном нивоу. У послове око конкурса, што око организације, што као учесници, појавила су се нека од најзначајнијих имена српске архитектуре 20. века. Одмах након изградње постао је градитељски симбол Новог Сада и квалификован од стране домаће стручне јавности као врхунско, светско архитектонско дело. Помиње се у готово свим публикацијама које се баве историјом модерне архитектуре и градитељском активношћу архитекте Брашована као једно од остварења из његове чувене модерне трилогије (поред Бановине, чине је зграде Државне штампарије и Команде Ратног ваздухопловства у Београду).

4.5. Генерална оцена

27

Зграда Бановине је по стилској атрибуцији дело модерне. Томе утиску доприноси функционално решење простора, прави углови, равне и безорнаменталне површине фасада и једноставно обликовани архитектонски елементи. Ипак, њен пројектант, Брашован, није био један од оних архитеката који ће у потпуности занемарити достигнућа и архитектонска искуства протеклих епоха. Упркос тежњи ка модерном изразу, успео је да поменуте елементе ослободи стилске хладноће карактеристичне за модерно градитељство и уклопи их са класичним архитектонским детаљима (венци, конзоле, пиластри, стубови, еркер), које обликује у складу са тада савременим правилима модернистичке естетике. Све је то организовано у целину која је истакла и подвукла амбијенталну вредност „Малог лимана“ и уврстила ово дело у ред најзначајнијих објеката архитектуре 20. века у Србији.

5. ДОКУМЕНТАЦИЈА

5.1. Главне референце

28

1. Аноним, *Награђени планови за Банску палату у Новом Саду*. Политика, Београд, 29. јун 1930.
2. Аноним, *Стручна комисија прегледала планове палате Дунавске бановине*. Дан, Нови Сад, 13. септембар 1935.
3. Брашован, Софија, *Дело архитекте Драгише Брашована*. Семинарски рад, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, 1984.
4. Добровић, Никола, *Стварање архитекте Драгише Брашована*. Архитектура – урбанизам, бр. 33 и 34. Београд, 1965, стр. 42–44.
5. Добровић, Никола, *Брашован*. ИТ новине, Београд, 1977, бр. 722–730, јануар, фебруар.

6. Жупански, Станоје, Драгиша Брашован, пионир југословенске архитектуре. Рукопис, Архив САНУ, Зрењанин, 1966.
7. Кадијевић, Александар, Живот и дело Драгише Брашована (1887- 1965). Годишњак града Београда XXXVII, 1990, стр. 141–175.
8. Кадијевић, Александар, Новосадски опус архитекте Драгише Брашована. Пројекат, ГСЛУ, бр. 1, Нови Сад, 1993, стр. 45–47.
9. Маневић, Зоран, Дело архитекте Драгише Брашована. Зборник за ликовну уметност Матице српске, бр. 6, Нови Сад, 1970, стр. 187–208.
10. Маневић, Зоран, Појава модерне архитектуре у Београду, Докторска дисертација, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, 1979.
11. Маневић, Зоран, Наши неимари. Изградња, бр. 8, Београд, 1980, стр. 49–55.
12. Митровић, Михајло, Драма градитеља. Политика, Београд, 8. мај 1999.
13. Станчић, Донка, Лазовић, Мишко, Бановина, Прометеј, Нови Сад, 2004.
14. Стојановић, Братислав, Архитекта Драгиша Брашован. Урбанизам Београда 51, 1979, стр. 17–31.
15. Стојадиновић, Братислав, Интервју са Драгишом Брашованом. Вечерње новости 293, 27. септембар 1954, стр. 5.
16. <http://www.politika.rs/rubrike/putovanja/t34118.lt.htm>, приступљено 10.11.2015.
17. <http://www.skupstinavojevodine.gov.rs/Strana.aspx?s=istorijat>, приступљено 10.11.2015.
18. http://www.b92.net/putovanja/destinacije/evropa.php?&nav_id=461135, приступљено 10.11.2015.

5.2.	Визуелни материјал у прилогу Фотографија из приватне колекције проф. др Александра Кадијевића	29
5.3.	Подносилац извештаја/датум Александра Стаменковић, 11.11.2015.	30